

Kamil Kotliński

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
e-mail: k.kotlinski@uwm.edu.pl

BREXIT A POLITYKA SPÓJNOŚCI

BREXIT VS. COHESION POLICY

DOI: 10.15611/pn.2018.536.09

JEL Classification: F02, F15, F36

Streszczenie: Celem badań jest identyfikacja potencjalnych zagrożeń dla polityki spójności wynikających z opuszczenia Unii Europejskiej przez Wielką Brytanię. Zastosowano metodę statyki porównawczej, pomijając inne czynniki wpływające na przyszłość polityki spójności. Wielka Brytania jest dużym płatnikiem netto do wspólnego budżetu UE – brytyjski wkład netto wynosi ok. 5-7% budżetu UE. Jednym z możliwych scenariuszy jest zmniejszenie budżetu UE, w tym wydatków na politykę spójności. Wielka Brytania jest dużym, zamożnym krajem, więc opuszczenie przez nią UE równoznaczne będzie z obniżeniem statystycznego średniego PKB na jednego mieszkańca Unii. Tym samym we wszystkich regionach należących do państw pozostających w UE wskaźniki PKB na mieszkańca wyrażone jako ułamek średniej unijnej będą wyższe. Dla niektórych regionów może to oznaczać, że przestaną być zaliczane do regionów słabiej rozwiniętych. W konsekwencji zmniejszy się ich dostęp do funduszy polityki spójności.

Słowa kluczowe: brexit, integracja, dezintegracja, Unia Europejska, polityka spójności.

Summary: The aim of the research is to identify potential threats to cohesion policy resulting from the United Kingdom and the Northern Ireland (UK) leaving the European Union (EU). Comparative statics method was used, omitting other factors affecting the future of cohesion policy. The UK is a large net contributor to the EU's common budget (it is around 5-7% of the EU budget). Without British payment there will be a significant gap in the future EU budget. One of the possible scenarios is the reduction of the EU budget, including expenditure on cohesion policy. The UK is a large, wealthy country. Therefore, leaving the EU by the UK will be tantamount to the reduction of statistical average GDP per capita of the EU. Thus, in all regions of the remaining EU countries, GDP per capita expressed as a fraction of the EU average will be higher. For some regions, this may mean that they will no longer be classified as less developed regions. As a consequence, access to cohesion policy funds will be reduced for them.

Keywords: Brexit, integration, disintegration, European Union, cohesion policy.

1. Wstęp

Polityka spójności jest jedną z najważniejszych polityk europejskich. Jej wpływ na rozwój jest szczególnie silny w nowych państwach członkowskich, które stały się głównymi beneficjentami pomocy w ramach tej polityki. Polityka spójności rozciąga się na wiele obszarów rozwoju, np. edukację, transport czy wsparcie innowacji [Sipikal, Nemethova 2017, s. 204]. W roku 2016 rozpoczął się bezprecedensowy kryzys integracji europejskiej. Brytyjcy obywatele w referendum 23 czerwca 2016 r. opowiedzieli się za wyjściem ich kraju z Unii Europejskiej. W konsekwencji brytyjski rząd, powołując się na artykuł 50 Traktatu o Unii Europejskiej, 29 marca 2017 złożył oficjalną deklarację opuszczenia UE. Negocjacje pomiędzy Wielką Brytanią a UE rozpoczęły się rok po referendum, 19 czerwca 2017 r. Michel Barnier, główny negocjator Komisji Europejskiej w negocjacjach z Wielką Brytanią, 2 sierpnia 2018 deklarował, że 80% umowy opuszczenia jest już uzgodnione. Wynegocjowano 21-miesięczny okres przejściowy, który ma dać firmom i organom administracji czas na dostosowanie się, ponieważ Wielka Brytania pozostałaby na jednolitym rynku i w unii celnej do 31 grudnia 2020 r. Choć obu stronom zależy na osiągnięciu porozumienia, to jeszcze w październiku 2018 r. wiele kwestii wciąż pozostaje nierozstrzygniętych, np. kwestia kontroli granicznych pomiędzy Irlandią a Irlandią Północną. Pewne jest, że brexit będzie dalekosiężnym, ważnym i wieloaspektowym wydarzeniem. Unia Europejska (wcześniej Wspólnota Europejska) przechodziła już wiele kryzysów, lecz obecny wydaje się najpoważniejszy. Po raz pierwszy UE nie przyjmuje nowego państwa, lecz traci jednego z najbardziej liczących się członków. Wielka Brytania wytwarza 16,2% PKB całej UE, jej ludność to 12,8% populacji Unii [European Commission 2017a], jest więc ważnym członkiem. Wśród skutków politycznych, społecznych i ekonomicznych zasadne jest postawienie pytania: jakie będą konsekwencje brexitu dla polityki spójności?

Celem badań jest identyfikacja potencjalnych zagrożeń dla polityki spójności wynikających z opuszczenia UE przez Wielką Brytanię. Zastosowano metodę statystyki porównawczej. Zgodnie z tą metodą przyjęto bardzo trudne do spełnienia w rzeczywistości założenie *ceteris paribus*. Ten redukcjonizm jest jednak niezbędny, aby przeanalizować wpływ wyjścia Wielkiej Brytanii z UE na politykę spójności, jednocześnie pozostawiając inne czynniki poza zakresem tych badań. Źródłem danych jest Komisja Europejska i europejski urząd statystyczny Eurostat. Wykorzystano sprawozdanie finansowe z wykonania budżetu UE za rok 2017 (tj. najnowsze dostępne dane), zawierającego wydatki i dochody w mln euro, według pozycji, rodzaju źródła i państwa członkowskiego. Do obliczeń wykorzystano następujące wskaźniki na poziomie regionów NUTS-2: liczba mieszkańców, PKB na mieszkańca (w euro), PKB na mieszkańca mierzone parytetem siły nabywczej (*purchasing power standards*, PPS), wyrażone w euro oraz w procencie PKB *per capita* Unii Europejskiej. Wszystkie dane na poziomie regionalnym pochodzą z roku 2016, są to najnowsze dane, jakie udostępni Eurostat.

2. Budżet UE bez Wielkiej Brytanii

Polityka spójności jest jedną z dwóch polityk pochłaniających największe sumy ze wspólnego unijnego budżetu. Więcej kosztuje tylko Wspólna Polityka Rolna (łącznie z finansowaniem obszarów wiejskich prawie 38% budżetu), polityka spójności to ok. 34% [Barcz i in. 2016, s. 119-125]. Wielka Brytania jest jednym z największych płatników netto do budżetu UE, to znaczy więcej wpłaca do wspólnego budżetu, niż z niego otrzymuje. Kwota wnoszonych przez nią wpłat zmienia się z roku na rok, w 2014 r. było to 11,3 mld euro, w 2015 r. 18,2 mld euro, w 2016 r. 13,5 mld euro, w 2017 10,5 mld euro. Jednocześnie ze wspólnego budżetu otrzymała łącznie 7 mld euro w 2016 r., a w 2017 r. 6,3 mld euro. W tym z tytułu inteligentnego wzrostu prawie 2,3 mld euro, a na wzmocnienie spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej – 649,4 mln euro w 2017 r. [European Commission 2018]. W efekcie jest jednym z największych płatników netto do budżetu UE. Pomimo systemu rabatów [Darvas i in. 2017, s. 18-19] jej płatności netto wynosiły w latach 2014-2017 od 4,2 do 11,5 mld euro [European Commission 2018]. Bez reformy budżetu UE wyjście Wielkiej Brytanii oznacza lukę właśnie takiej wysokości.

Według zapowiedzi Wielka Brytania opuści UE 29 marca 2019 r. o północy [European Commission 2017b]. Do tego czasu jest członkiem UE z wszystkimi obowiązkami i prawami. Wyjście w trakcie roku budżetowego 2019 oraz przed końcem 7-letniego okresu budżetowania 2014-2020 powodowało obawy o finansowanie wcześniej przyjętych zobowiązań. W pierwszej fazie negocjacji, zakończonej w grudniu 2017 r., Wielka Brytania i UE osiągnęły konsensus w sprawach finansowych. Wielka Brytania będzie nadal wносить wkład do budżetu UE do czasu formalnego wyjścia. Porozumienie oparte jest na zasadach, zgodnie z którymi: Wielka Brytania płaci za swoją część zobowiązań zaciągniętych podczas trwania członkostwa w UE, żadne z pozostałych państw członkowskich nie znajdzie się w gorszej sytuacji finansowej po wycofaniu się Wielkiej Brytanii z UE, a Wielka Brytania nie powinna płacić więcej ani wcześniej, niż gdyby pozostała państwem członkowskim [House of Commons 2018]. Wprawdzie negocjatorzy w raporcie podsumowującym wyniki pierwszej fazy negocjacji zastrzegają, że „nic nie jest uzgodnione, dopóki wszystko nie jest uzgodnione” [European Commission 2017c], ale w myśl zawartego porozumienia do końca bieżących ram finansowych (tj. 2014-2020) brexit nie powinien spowodować ubytków we wspólnym budżecie.

Przyszły wieloletni budżet 2021-2027 będzie już bez Wielkiej Brytanii. Brytyjski wkład netto wynosi 5-7% budżetu UE, więc brexit spowoduje powstanie znacznej luki w unijnym budżecie. Budżet UE musi być zawsze zrównoważony. Pozostają więc dwie możliwości:

1. Zwiększenie wkładów państw członkowskich, co umożliwiłoby zachowanie wydatków na dotychczasowym poziomie.

2. Zmniejszenie budżetu i tym samym dopasowanie jego wydatków do wpłat 27 członków.

Europejski Komitet Regionów zaapelował do państw członkowskich UE o zwiększenie wkładu do unijnego budżetu z obecnych 1,04 do poziomu 1,3% DNB [Kicka 2018]. Miałoby to nie tylko pomóc w uzupełnieniu luki finansowej spowodowanej brexitem, lecz także być elementem szerszej reformy budżetu. Zapewniłoby również pokrycie wydatków na nowe cele, związane m.in. z migracją i obronnością.

Reforma budżetu jest już dyskutowana. Istnieją propozycje zmniejszenia udziału polityki spójności i wspólnej polityki rolnej w unijnym budżecie, przy jednoczesnym wzmocnieniu pozostałych pozycji wydatkowych (zwłaszcza w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności) [Komisja Europejska 2017, s. 24-34]. Część płatników netto, jak Austria i Holandia, chciałaby oszczędności i zmniejszenia unijnego budżetu. Brexit stał się pretekstem do dyskusji nad wielkością i strukturą przyszłych wieloletnich ram finansowych. Scenariusz proporcjonalnego zmniejszenia wszystkich wydatków budżetu UE jest mało prawdopodobny.

Brexit z jednej strony przyniesie lukę w unijnym budżecie w postaci braku brytyjskich wpłat netto, ale z drugiej strony pozycja zwolenników zmniejszenia budżetu zostaje osłabiona. Wielka Brytania była dotąd traktowana jako „hamulcowy” Europy, sprzeciwiając się pogłębianiu integracji europejskiej (*ever closer union*), to jednak wraz z jej odejściem zmienia się znacząco układ sił przetargowych w UE. Zaliczana zawsze do zwolenników reform budżetowych i instytucjonalnych, tworzyła wraz z państwami skandynawskimi oraz Holandią silną przeciwagę dla beneficjentów budżetu unijnego. Jej działania doprowadziły, przy poparciu Niemiec, do pierwszego w historii obniżenia wieloletniego budżetu UE na lata 2014-2020 do 1% unijnego dochodu narodowego brutto [Grochowska 2017, s. 52]. Bardzo prawdopodobne jest więc, że siła przetargowa przesunie się obecnie w kierunku państw Europy Południowej, o preferencjach bardziej konserwatywnych. Można przypuszczać, że zmiana układu sił przetargowych między państwami członkowskimi UE po brexicie wzmocni dotychczasowe tendencje do utrzymania *status quo* w odniesieniu do wielkości i struktury budżetu unijnego. Próby obniżenia budżetu UE przez grupę płatników netto będą równoważone działaniami beneficjentów netto, głównie krajów Europy Południowej [Grochowska 2017, s. 49] i Europy Środkowo-Wschodniej.

Brytyjczycy sami wskazują możliwość współfinansowania unijnej polityki nawet po brexicie. Za wzór przywoływany jest przykład Norwegii oraz Szwajcarii [House of Commons 2013]. Norwegia jest stowarzyszona z krajami UE w ramach Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Szwajcaria swoją integrację z UE rozwija w ramach umów dwustronnych [Parlament Europejski 2018]. Choć to różne typy stowarzyszenia, to zarówno Norwegia, jak i Szwajcaria uczestniczą we wspólnym rynku i płacą na rzecz unijnych programów [Council of the European Union 2013]. Brytyjczykom zależy na dostępie do wspólnego rynku i zawarciu umowy stowarzyszeniowej zbliżonej do tej, jaką mają Norwegia lub Szwajcaria. Wkład Wielkiej Brytanii, jako kraju stowarzyszonego, w finanse Unii Europejskiej musiałby być znacząco niższy niż dotychczasowa kontrybucja netto [Barker 2017, s. 12-13].

Brexit jest tylko jednym z wielu wyzwań, z jakimi musi się zmierzyć UE w nie-dalekiej przyszłości. Każdy z pięciu scenariuszy przyszłości Unii 27 krajów do 2025 r. przedstawionych w „Białej księdze o przyszłości Europy” [European Commission 2017d] zawiera koncepcje jakis zmian w budżecie UE. W większym stopniu są one uzależnione od wyboru przyszłych priorytetów niż faktu opuszczenia UE przez Wielką Brytanię.

3. Średni poziom PKB w zmniejszonej UE a kategoryzacja regionów

Wielka Brytania jest dużym (65,6 mln mieszkańców), zamożnym krajem. Średni Produkt Krajowy Brutto (PKB) na mieszkańca w 2016 r. wynosił 36 500 euro, podczas gdy średni PKB na mieszkańca w UE-28 wynosił 29 200 euro [Eurostat]. Daje to Wielkiej Brytanii dochód na mieszkańca wynoszący 125% średniej unijnej. Najbogatszy region w Unii Europejskiej znajduje się w Wielkiej Brytanii: Inner London-West z dochodem na mieszkańca na poziomie 711% średniej unijnej.

Przepisy wspólne dotyczące polityki spójności Unii na lata 2014-2020 ustanowiły trzy kategorie regionów na poziomie NUTS-2: regiony słabiej rozwinięte, regiony w fazie przejściowej i regiony lepiej rozwinięte [Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady]. Podstawą klasyfikacji regionów jest średnia poziomu PKB *per capita* z trzech ostatnich lat, mierzonego parytetem siły nabywczej (*purchasing power standards*, PPS) i wyrażonego w procencie PKB *per capita* UE. W regionach słabiej rozwiniętych poziom ten wynosi poniżej 75% średniego PKB *per capita* w Unii, w regionach w fazie przejściowej – od 75% do 90% średniej unijnej i w regionach lepiej rozwiniętych – powyżej 90% tej średniej [Borowiec 2017, s. 51]. Dla całej Wielkiej Brytanii wskaźnik ten wynosi 108%. Z 37 brytyjskich regionów (NUTS-2) pięć sklasyfikowanych jest jako słabiej rozwinięte, a 14 w fazie przejściowej. Po brexicie brytyjskie regiony nie mogą liczyć na wsparcie ze strony polityki spójności w nowym wieloletnim budżecie UE.

Po opuszczeniu UE przez Wielką Brytanię średni PKB na mieszkańca (PPS) spadnie z 28 400 do 28 100 euro. Tylko z tego powodu poziom PKB na mieszkańca mierzony jako odsetek średniej unijnej wzrośnie. W tabeli 1 zestawiono dla wybranych regionów średni poziom PKB *per capita* (PPS) w 2016 r. (najnowsze dostępne dane), wyrażony jako procent PKB *per capita* UE w aktualnym składzie oraz względem średniej liczonej bez Wielkiej Brytanii.

Obecnie (dane z 2016 r., najnowsze dostępne) dla 74 regionów w UE (bez pięciu angielskich regionów zaliczanych do słabo rozwiniętych) wskaźnik PKB *per capita* (PPS) jest niższy niż 75% średniej unijnej. Po obniżeniu średniego PKB na mieszkańca do 28 100 euro, wskaźnik ten dla regionu Nyugat-Dunántúl na Węgrzech wzrośnie z 74 do 75% średniej UE, skutkiem czego region ten przestanie być uznawany za słabiej rozwinięty (tab. 1). W dwóch kolejnych słabiej rozwiniętych regionach (Ciudad Autonoma de Ceuta w Hiszpanii oraz Noíto Aigaio w Grecji) wskaźnik ten wzrośnie do 74% PKB i zbliżą się do granicy uznania ich za regiony w fazie

przejściowej. Pozbawienie statusu regionu słabiej rozwiniętego skutkuje ograniczeniem dostępu do środków z polityki spójności.

Po obniżeniu średniego unijnego PKB na mieszkańca region Pohjois-ja Ita-Suomi w Finlandii przekroczy poziom 90% średniej i będzie zaliczał się do regionów lepiej rozwiniętych. Taki awans byłby pośrednim i nieoczekiwanym efektem brexitu. Nie wynikałby z faktycznego rozwoju regionu ani ze wzrostu poziomu zamożności, lecz tylko ze zmiany punktu odniesienia.

Tabela 1. PKB na mieszkańca (*Purchasing power standard*) jako procent średniej UE – wybrane regiony

Region	PKB*	PKBI**	Region	PKB*	PKBI**
Slaskie (PL)	71	72	Brandenburg (DE)	89	90
Ciudad Autónoma de Ceuta (ES)	73	74	Haute-Normandie (FR)	89	90
Notio Aigaio (EL)	73	74	Drenthe (NL)	89	90
Nyugat-Dunántúl (HU)	74	75	Auvergne (FR)	89	90
Canarias (ES)	75	76	Bretagne (FR)	89	90
Moravskoslezsko (CZ)	75	76	Friesland (NL)	89	90
Dolnoslaskie (PL)	76	77	Pohjois- ja Itä-Suomi (FIN)	90	91
Burgenland (AT)	88	89	Thüringen (DE)	91	92

* Aktualne średnie PKB na mieszkańca (PPS) uwzględniające Wielką Brytanię.

** PKB na mieszkańca (PPS) obliczone względem niższej średniej UE, czyli średniej bez uwzględniania Wielkiej Brytanii.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostat [<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tgs00003&plugin=1>].

Spośród 49 regionów w fazie przejściowej graniczną wartość wskaźnika PKB osiągnie 6 innych regionów: trzy we Francji (Auvergne, Bretagn i Haute-Normandie), dwa w Holandii (Drenthe i Friesland) i jeden w Niemczech (Brandenburg).

Ograniczenie dostępu do funduszy spójności może być kolejnym z powodów, dla których obywatele mogą optować za zmianami w polityce spójności. Wyborcy, nie widząc w swoim otoczeniu żadnych efektów polityki spójności, będą jej niechętni. Stąd niebezpieczeństwo, że propozycje likwidacji funduszy spójności znajdą poparcie wśród wyborców z tych krajów.

4. Zakończenie

Pierwszym zagrożeniem dla polityki spójności spowodowanym przez brexit będzie ubytek brytyjskiej płatności netto w unijnym budżecie. Wysokość brytyjskiej płatności netto jest różna w różnych latach i wynosi 5-7% budżetu UE. Porozumienie osiągnięte w pierwszej fazie negocjacji przewiduje, że również po opuszczeniu UE Wielka Brytania będzie wносить swój wkład do momentu zakończenia rozliczeń obecnych Wieloletnich Ram Finansowych.

W kolejnej wieloletniej perspektywie finansowej konieczne są dostosowania. Budżet UE musi być zawsze zrównoważony. Europejski Komitet Regionów zaapelował do państw członkowskich UE o zwiększenie wkładu do unijnego budżetu w celu uzupełnienia luki finansowej spowodowanej brexitem. Można spodziewać się, że stanowisko to podzielią rządy państw beneficjentów netto. Drugą możliwością dostosowania jest zmniejszenie wielkości wspólnego budżetu. Choć trudno obecnie przewidzieć, jaki będzie wynik negocjacji, to mało prawdopodobne jest proporcjonalne zmniejszenie wszystkich wydatków. Jeśliby doszło do ograniczania wydatków budżetu UE, to cięcia w największym stopniu dotkną polityki spójności i polityki rolnej.

Ponieważ Wielka Brytania jest krajem zamożniejszym niż średnia w UE, kolejnym skutkiem brexitu będzie obniżenie średniego poziomu PKB na mieszkańca w zmniejszonej UE. Średni PKB na mieszkańca, mierzony parytetem siły nabywczej (PPS), spadnie z 28 400 euro do 28 100 euro, tylko i wyłącznie w wyniku liczenia średniej bez Wielkiej Brytanii. W następstwie tego region Nyugat-Dunántúl na Węgrzech osiągnie poziom 75% średniego PKB w UE i ze słabiej rozwiniętego stanie się regionem w fazie przejściowej. Region Pohjois-ja Ita-Suomi w Finlandii przekroczy 90% średniego PKB i zostanie zaliczonych do regionów rozwiniętych. Awanse te będą miały przyczynę jedynie w obniżeniu wielkości odniesienia, a nie w faktycznym wzroście zamożności.

Literatura

- Barcz J., Kawecka-Wyrzykowska E., Michałowska-Gorywoda K., 2016, *Integracja europejska w okresie przemian: aspekty ekonomiczne*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Barker A., 2017, *The €60 billion Brexit bill: How to disentangle Britain from the EU budget*, Centre for European Reform.
- Borowiec J., 2017, *Konwergencja regionalna w regionach słabiej rozwiniętych Unii Europejskiej w latach 2001-2014*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 466, s. 50-62. COM (2017) 358 z 28 czerwca 2017.
- Council of the European Union, 8 Jan 2013, *Council conclusions on EU relations with EFTA countries*.
- Darvas Z., Efstathiou K., Goncalves Raposo I., 2017, *Divorce settlement or leaving the club? A breakdown of the Brexit bill*, Bruegel Working Paper, no. 03, Brussel.
- European Commission, 2017a, *Budgets and Funding. How much does the UK contribute and receive?*, http://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/unitedkingdom_en (24.03.2017).
- European Commission, 2017b, *Speech by Michel Barnier at the press conference following the third round of Article 50 negotiations with the United Kingdom*, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3043_en.htm (15.09.2015).
- European Commission, 2017c, *Joint report from the negotiators of the European Union and the United Kingdom Government on progress during phase 1 of negotiations under Article 50 TEU on the United Kingdom's orderly withdrawal from the European Union*, https://ec.europa.eu/commission/brexit-negotiations/negotiating-documents-article-50-negotiations-united-kingdom_en?field_core_tags_tid_i18n=351&page=1 (5.02.2018).

- European Commission, 2017d, *White Paper on the Future of Europe, Reflections and scenarios for the EU27 by 2025*, European Commission, 1 March 2017.
- European Commission, 2018, *EU expenditure and revenue 2014-2020*, http://ec.europa.eu/budget/figures/interactive/index_en.cfm (31.10.2018).
- Grochowska R., 2017, *Preferencje państw członkowskich wobec budżetu unijnego nowej Europy*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 488, s. 48-58.
- House of Commons Library, 2013, *Leaving the EU*, Research Paper, no 13/42.
- House of Commons, 2018, *The UK's contribution to the EU budget*, House of Commons Library <http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-7886#fullreport> (10.02.2018).
- <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tgs00003&plugin=1> (10.02.2018).
- Kicka M., 2018, *Reforma budżetu. Komitet Regionów apeluje o zwiększenie składek członkowskich*, http://samorzad.pap.pl/depesze/wiadomosci_centralne/180794/Reforma-budzetu--Komitet-Regionow-apeluje-o-zwiekszenie-skladek-czlonkowskich (2.02.2018).
- Komisja Europejska, 2017, *Dokument otwierający debatę na temat przyszłości finansów UE*.
- Parlament Europejski, 2018, *Europejski Obszar Gospodarczy (EOG), Szwajcaria i kraje Północy*, <http://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/169/europejski-obszar-gospodarczy-eog-szwajcaria-i-kraje-polnocy> (31.10.2018).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z 17 grudnia 2013 ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006, Dz. Urz. UE L 347 z 20.12.2013.
- Sipikal M., Nemethova V., 2017, *EU cohesion policy – booster or destroyer of national policies? Case of universities*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 466, s. 203-212.